Redactie:

C. A. BACKER, *Buitenzorg.*
 S. LEEFMANS, "
 B. STRASTERS, "
 D. DE VISSER SMITS, *Weltevreden.*

Adres der Redactie:

D. DE VISSER SMITS, *Koningspl. binnen I,*
Weltevreden.

Levend en Dood Materiaal:

C. A. BACKER, Herbarium, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

H. A. CLERX.
 Dr. J. C. KONINGSBERGER.
 Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
 P. A. OUWENS.
 J. W. A. VAN WELSEM.
 A. J. KOENS.

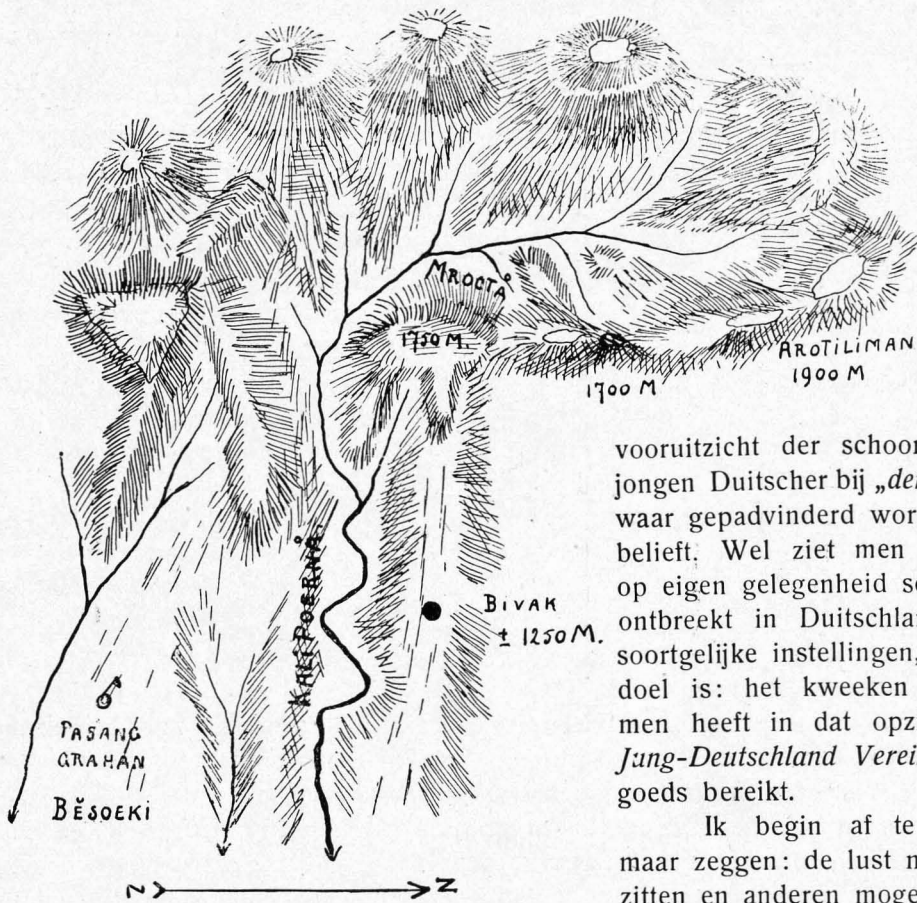
Prijs per jaar f 6.50 — Leden der N. H. V. ontvangen het Tijdschrift gratis.

BOTANISCHE VERKENNINGEN EN TOCHTEN IN HET WILIS-GEBERGTE.

Er zijn, vooral in ons Indië, veel Europeanen, die zich zeer verongelijkt achten, wanneer hun toevallig een of meer van die gemakken mochten ontbreken, die zij voor hunne zoogenaamde behoeften voor het dagelijksche leven onmisbaar achten. Zich eens voor een tijdje te moeten behelpen met de meest primitieve middelen? neen hoor! Je bent geen Inlander, zeggen ze. En toch zullen degenen, die, aanvankelijk min of meer gedwongen, zich er in schikten, graag toegeven, dat b. v. het kampeeren in een hutje in de vrije natuur ook zeer veel aantrekkelijks kan hebben. Nu heeft zoowat elkeen, wien de natuur niet geheel onverschillig laat, wel eens de lust gevoeld, een tijdje in de prachtige bergbosschen, de echte oerwouden, door te brengen, maar dan bleek de afstand groot, de weg moeilijk, niet door karretjes berijdbaar, er was geen gelegenheid om fatsoenlijk te overnachten of zoo'n gelegenheid was niet bekend, men stelde het plan steeds uit en tenslotte af. Is er iemand, die voor de uitrusting zorgt en verder het noodige regelt, nu, dan zijn er wel liefhebbers en, voorzoover ik bij zulk een tocht betrokken was, kan ik constateeren, dat de deelnemers plezier voor tien hadden.

In Europa, ik zag het meer speciaal in Duitschland, was in den nieuwsten tijd een groote beweging gaande onder het jonge volk (ook ouderen doen mede) om in de vacantie's

niet al te kleine voettochten te organiseeren, waarbij de „Wandervögel” (zoo noemen ze zich) hunne bagage zelf dragen, zelf koken en 's avonds buiten hun bivak opslaan. Alleen bij slecht weer maken ze gebruik van een schuur of zoo iets. 't Is wel een aardig gezicht, wanneer men zoo'n troepje zingend en muziek makend langs den weg ziet trekken, zeker een gezonde beweging na maandenlang in dompige lokalen opgesloten te zijn geweest. Veel mooi's en werkelijk nuttigs op dat gebied zag ik ook bij de verschillende onderdeelen der *Deutschen Turnerschaft (Turnvereine)* en het is vooral bij deze, dat het initiatief tot lichaamsoefening en genoegen scheppen in de vrije natuur van de deelnemers zelve uitgaat, in tegenstelling van zoovele andere vereenigingen of gemeenschappen, waar aan

een patriottisch of paedagogisch luchtje kleeft. De van Engeland uitgegane padvinders beweging, die in de meeste landen ingang vond, schijnt bij Michel niet in den smaak gevallen te zijn, wat ik toeschrijf aan het

voorzicht der schoone dagen, die elken jongen Duitscher bij „den Kommiss” wachten, waar gepadvinderd wordt meer dan elken belijft. Wel ziet men de jongens geheel op eigen gelegenheid soldaatje spelen. Het ontbreekt in Duitsland echter niet aan soortgelijke instellingen, waarbij het hoofdoel is: het kweeken van patriottisme en men heeft in dat opzicht, o. a. door de *Jung-Deutschland Vereine*, reeds treurig veel goeds bereikt.

Ik begin af te dwalen; ik wilde maar zeggen: de lust moet in het individu zitten en anderen mogen alleen door schrift en daad voorbeelden geven en raad ver-

schaffen. Nu leven we hier in Indië onder omstandigheden, die het gezamenlijk (dus in grotere gezelschappen) ondernemen van tochten moeilijk maken, toch zijn er velen, en het aantal neemt gelukkig toe, die deze sport beoefenen of wenschen te beoefenen. En terecht; de mensch heeft hier evenzeer inspannende beweging noodig en daartoe zijn, behalve het zee-strand, onze bergbosschen in de eerste plaats geschikt. Deze worden hier evenals het andere natuurschoon nog veel te weinig om zich zelve opgezocht, vaak is het doel: vernielen en moorden (adres: Zondagsjagers). Een raadgevende leiding is er dus wel noodig voor het bevorderen der kennis van en het genieten in de tropische natuur. Dat doel stelt zich in de eerste plaats onze Ned. Ind. Nat. Hist. Vereeniging, terwijl ook de vereeniging tot

natuurbescherming zeker wel pogingen in dien geest zal doen. Welaan, de gelegenheid is er. Bij voldoende medewerking zullen deze vereenigingen in staat zijn, in de eerste plaats voor te lichten, waar de streken te vinden zijn, waarheen excursies gemaakt kunnen worden; vooral is noodig te weten, hoe men er komt en verblijft. Laat men de beroemde vreemdelingendoelpunten: Tengger, Diëng, Garoet met den Papandajan, Lembang met den Tangkoeban-Prahoë, Tjibodas met den Gëdë en de oudheden van Djocja buiten beschouwing, hoe weinig worden dan de vele andere, niet veel minder schoone streken, vooral de vulkanen van Midden-Java, bezocht? Bij informatie en uit eigen ervaring bleek mij zulks herhaaldelijk en dat, terwijl men er gemakkelijk en goedkoop komen kan. Ik vermoed, dat onbekendheid de hoofdoorzaak van de weinige belangstelling is. Vaak maakte ik vergelijkingen met Europa en sprak dan als mijn overtuiging uit, dat zulke streken, indien ze ginds ergens in een uithoek lagen, toch jaarlijks door vele duizenden bezocht zouden worden en dat de toevloed van bezoekers oorzaak zoude zijn van het ontstaan van goede logeer- en verfrissingsgelegenheden, wegen en andere gemakken. En dan op Java? Wie b. v. is er op den Loembing geweest? Nu hoort men als verontschuldiging graag opgeven, dat het hier zoo warm is; ik geef toe dat de hitte der lagere streken weinig tot het maken van wandelingen aanspoort, maar in de bergen is de temperatuur zelfs overdag bij zon zeer draaglijk en 's nachts is het er gewoonlijk flink koud. Persoonlijk ondervond ik nu, dat juist de heerlijke kou een verblijf in de bergstreken voor den Europeaan zoo aangenaam maakt en daarom begrijp ik maar niet, waarom er zoo weinig van genoten wordt. Telkens weer staat men verbaasd over de onkunde der ingezetenen betreffende de hoogere bergstreken. Van degenen, die zich de moeite geven, bestaat naar mijn schatting de grootste helft uit niet-ingezetenen van Java. Gedurende een veeljarig verblijf op dit eiland was ik in de gelegenheid, eenige bijzonder interessante streken te leeren kennen. Natuurlijk ben ik voor het geven van inlichtingen, betreffend die streken, gaarne bereid.

In dit stukje wil ik alvast eene beschrijving geven van een tiendaagschen tocht in de oostelijke helft van het Wilis-gebergte, dat ik kort geleden in de gelegenheid was te bezoeken in gezelschap van den Heer BACKER. Ik wil al dadelijk bekennen, dat ik genoemd gebergte nu niet bepaald aanbeveel aan eventueele excursieliefhebbers; andere bergen zouden goedkooper en minder moeilijk te bereiken zijn. Neen, het gaat hier meer om het mededeelen van enkele bijzonderheden, die bij meerdaagsche bergtochten opgemerkt worden. Dan terzake:

We kozen als uitgangspunt de hoofdplaats Këdiri, van waar de Gouv. Pasanggrahan Bësoeki aan de O. helling te bereiken is; deze ligt iets beneden 1000 M. boven zee aan den voet van oude koffietuinen. Als resultaat van eenige verkenningstochten bleek, dat de ruggen, die we van den Pasanggrahan uit omhoog klommen, van het hoogere Wilis-massief gescheiden worden door een diep ravijn met steile wanden. De in dat ravijn stroomende rivier (Kali Poernå, op autoriteit van de koelie's) ontvangt in hoofdzaak zijn water uit een zeer grooten ketelvormigen dalkom, die overeenkomst heeft met eene reusachtige krateropening, zeer veel wijst erop, dat deze ketel ook werkelijk eens een krater was (zie ruwe schets). We deden moeite, om het ravijn over te steken en daalden op verschillende plaatsen omlaag. Aanvankelijk ging het goed, spoedig echter kwamen bijna loodrechte wanden, die we met veel moeite wisten te omtrekken, soms, ook op de gemakkelijker plekken konden we er langs omlaag klauteren of glijden. Maar alles was te vergeefs: telkens kwam er minstens één gedeelte, dat het voortzetten van den tocht onmogelijk maakte. Daar de vegetatie aan den overkant zeer veel belovend was (men zag duidelijk

de gras-wildernissen met *Casuarinen*) besloten we, het ravijn zóóver benedenwaarts te volgen, dat we van een pad, waarvan de bevolking sprak, gebruik konden maken. Onze poging daartoe ondervond eerst nog een kleine tegenwerking van de zijde der koelies: die heeren waren daags te voren volgens hunne meening te zeer vermoeid geraakt en konden dat alleen vergeten tegen verhooging der betaling. Nu lukte hun dat natuurlijk niet, maar

Fig. I, zie pag. 110.

door dat grapje kwamen we pas tegen 11 uur op marsch. Van den Pasanggrahan daalden we langs een oud koffietuinpad schuin omlaag in N. O. richting, waarbij we eenige ravijnen door moesten, die op 1000 M. boven zee nog niet bestaan. Na $\pm 1\frac{1}{2}$ uren loopen bereikten we bij een gehucht den ravijnrand van Kali Poernå (deze en ook de andere nog volgende geografische namen zijn nagenoeg alle door de koelie's opgegeven, de residentiekaart zwijgt

opvallend). Met wat veel fantasie kon men ook werkelijk de flauwe sporen van een oud pad vinden tusschen het hooge Glagahgras, dat opviel door zijn scherpe, de huid verwondende, bladranden. Maar ook hier kwam spoedig het naakte, steil afvallende gesteente voor den dag. Het gras maakte plaats voor kreupelbosch en op de plekken, waar voldoende grond aanwezig was, groeide zelfs goed bosch. Nog lager, vooral op het afgestorte puin, vormt de *Bamboe bêtoeng* (waarschijnlijk *Dendrocalamus flagellifer* MUNRO) met zijne dicht bijeen staande, ± 20 M. hooge en tot 25 cM. dikke stengels, fraaie boschjes. Op sommige der kale door aardstoringen ontstane gedeelten groeit op den naakten afgrond talrijk een *Paardestaart* (*Equisetum debile* RXB.); stengels van $\pm 2\frac{1}{2}$ M. lengte bewezen, dat zich die plant hier thuis gevoelde. De overal in de lagere bergstreken algemeene *Balsamien*, *Impatiens platypetala*, vertoonde zich in meerdere variaties: er stonden exemplaren met de meer gewone groote bloemen naast zulke met tamelijk kleine, zoodat men ze voor verschillende soorten zou hebben aangezien, indien er geen talijke overgangsvormen waren geweest. Ook planten met zuiver witte bloemen stonden er. Het schilderachtige bed der Kali Poernâ doorschreden we op ± 700 M. boven zee. De andere wand, dien we omhoog moesten, was met goed bosch begroeid en bleek minder moeilijkheden op te leveren. Dicht bij de rivier aan een groot steenblok groeiden epiphytisch de fraaie paarsbloemige rotsplantjes *Epithema difforme*. De zwarte boschgrond is pleksgewijze bedekt met *Chloranthus officinalis*, bij de inlanders als Kras toeloeng bekend. In den vruchtijd valt dit heestertje op door zijn witte bessen. Het woud was voor een groot gedeelte samengesteld uit boomen van *Myristica hyposticta*, een verwante van den nootmuskaatboom. Deze soort is op Java zeldzaam. Na een flinke klauterpartij bereikten we den rug en vonden daar een oud pad, waarover nogal gemakkelijk voort te komen was. Hier stonden verspreid een aantal planten eener eigenaardige *Amorphophallus*, waarbij het mannelijk deel van den bloeikolf een schijfvormige uitzetting vertoonde. Deze soort bleek nieuw voor de wetenschap. Eenige exemplaren bloeiden, terwijl de andere een blad droegen, geen enkele had bloem en blad tegelijk. Het pad op den rug volgend, bereikt men ten slotte daar waar de kam zeer scherp wordt, zoodat er nauwelijks plaats blijft om te loopen op ± 1600 M. boven zee de eerste *Tjëmârâ's* (*Casuarina montana*) en bleek hoogerop het grootste gedeelte van het gebergte bereikbaar te zijn. Het werd reeds laat en de terugweg was ver; we kozen op den terugtocht op ± 1250 M. boven zee een geschikte bivakplaats uit, waar de koelies last kregen den anderen dag een hut te bouwen, die voor een week als verblijf dienen zou. Twee dagen later was alles gereed tot het betrekken van het kamp. Teneinde eenen te grooten omweg en de gevaarlijke rotsgedeelten te vermijden, hadden de koelie's een ander tracé gezocht voor het overtrekken van het ravijn. Nu, dit tracé was nog veel onbegaanbaarder dan het eerste, maar daaraan mag de regen schuld hebben gehad, die gedurende den geheelen tweeden tocht in stroomen neerviel. Het ravijn was echter op dat gedeelte buitengewoon schilderachtig. De rivier woelt zich steeds dieper in zijne bedding, daardoor storten de ravijnwanden voortdurend na; hiervan is het gevolg, dat de ruggen plaatselijk zeer scherp worden. Op de door afstorting kaal geworden terreinen schiet spoedig weder eene fraaie vegetatie op, zoodat er betrekkelijk veel bosch aanwezig is, te meer, daar de bevolking hier schijnbaar geen gebrek aan grond en hout heeft en deze steile hellingen met rust laat. Een pionier dezer afgestorte hellingen is, de *Anggroeng* (*Trema orientalis*). Het bivak was nagenoeg geheel opgebouwd van de stammetjes en bladeren eener zeer algemeene palm, de Javaansche *Boschpinang* (*Pinanga Kühlii*), door inlanders allerwege *Binbing* genoemd. In de bosschen van den Oost-Wilis vonden we ook de andere *Pinanga* (*P. javana* BL.),

die steeds maar één, echter krachtiger stam heeft. De Inlanders eten het zachte stamgedeelte, dat nog door de bladscheeden bedekt wordt, zoodat de plant in de meer gemakkelijk te bereiken streken nagenoeg uitgeroeid is. Het afkappen van den top verhindert de verdere ontwikkeling der plant, daar ze niet, zooals *P. Kühlii*, uitstoelt. De voorplanting geschiedt alleen door zaad. Erg waterdicht bleek de hut niet; bij den eersten regen was er spoedig geen droog plekje meer. Gelukkig waren we van flinke stukken verlakt tafelzeil voorzien, die, boven op het dak uitgespreid, goede diensten deden. Bij de beperkte ruimte bleek het noodig, dat de veldbedden overdag opgeborgen werden. Het menu was eenvoudig: behalve uit den inhoud van een paar blikjes draaide zoowat alles om koffie en rijstepap des ochtends, vruchten op water mee op den marsch en kippensoep met rijst, gebraden kip en gebakken aardappelen 's avonds. De nachten waren koel zonder dat het, bij gebruik van de noodige dekens, hinderlijk koud werd. 's Avonds kwamen, behalve zwermen muskieten, hoofdzakelijk door de lamp aangelokt, talrijke insecten hunne opwachting maken: boktorren, wantsen, kakkerlakken, vuurvliegen, nachtvlinders, enz. In het bosch vernam men den geheelen nacht de geluiden van verschillende beesten, vooral van de boomkikvorsch. De opvallende vogelrijkdom kwam vooral 's ochtends, bij het aanbreken van den dag, tot zijn recht, wanneer zich talrijke stemmen, van het fijnste piepen tot zware klokketoonen, lieten hooren; ook echte zangers zijn er onder. Dan is het oerbosch op z'n schoonst. Opvallend is, dat behalve vogels, zeer weinig gewervelde dieren worden aangetroffen: De zwarte aap (*Semnopithecus maurus*) is niet zeldzaam, een enkele vliegende Vos (*Galeopithecus volans* L.; mal.: *Koeboeng*) wordt in het bosch opgeschrikt en zweeft op zijne eigenaardige manier naar eenen lager gelegen boomstam, om zich sprongsgewijze, dat hem het vel om de ooren vliegt, weder omhoog te begeven. Uitwerpselen, die men op de paden en omgevallen stronken vindt, verraden de aanwezigheid van civetkatten en panters. Natuurlijk ontbreken de gewone kleine vleermuizen niet. Een groote, bruine muis, die in een kogelrond nest op een *Pandan*-boompje hare jongen bewaakte, werd buit gemaakt. De reeds genoemde boomkikvorsch, die reusachtige sprongen maken en goed klimmen, zijn betrekkelijk veelvuldig. Als merkwaardigheid komt erbij de eenigste slang, die we in het Wilis-gebergte zagen, n.l. *Psamodynastis pulverulentus*. Ze kwam uit de kroon van een boomvaren, die we lieten kappen, nog wel in schaduwrijk oerbosch op \pm 1800 M. boven zee.

(Slot volgt).

J. A. LÖRZING.

EEN OLIFANTENJACHT IN LAMPONG.

Door prachtig weêr begunstigd, embarkeerde te Tandjong-Priok aan boord van „de *Carpentier*” een gezelschap, bestaande uit 2 Europeanen en 2 inlanders (preparateurs) om in het Lamongsche een olifant te bemachtigen voor het Zoölogisch Museum te Buitenzorg.

Voorzien van goede geweren, munitie, een flinke hoeveelheid conservatie middelen en de hoognoodige barang, koersten we 's avonds om 10 uur in de richting van Telok-Betong waar we den volgenden morgen aankwamen, genietende van de prachtig gelegen baai met het Telok-gebergte op den achtergrond.

Het water was diep-blauw getint; telkens sprongen metaalglanzende visschen er boven uit, wat hunne glinstering in de zonnestralen nog meer deed uitkomen. Even kon ik een haai van \pm 2 M. lengte waarnemen die langs het schip zwom. Een barkas van